

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 347.9

Резворович К.Р. ©

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-99-102

ПРАВОВА ПРИРОДА СУДОВОЇ ПОМИЛКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено теоретичні аспекти правової природи судової помилки в цивільному процесі, її зміст та сутність. Визначено та проаналізовано причини існування судових помилок.

Ключові слова: *судова помилка, цивільне судочинство, самоконтроль суду першої інстанції, причини судових помилок.*

Постановка проблеми. Відповідно до статті 1 ЦПК України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Однак, в результаті допущення судових помилок суддями ухвалюються незаконні та необґрунтовані рішення, що в свою чергу перешкоджає досягненню завдань цивільного судочинства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематики щодо характеристики поняття судової помилки, її правової природи, ознак, причин та умов існування судових помилок торкались у своїх працях такі науковці як І. Андронов, М. Гарієвська, О.С. Грицанов, Г.О. Жилін, І.М. Зайцев, Н. Кушнір, В. Комаров, А. Лопатін, Д. Лупеник, О.В. Панін Л.О. Терехова, Е.Г. Трішина та ін.

Метою даної статті є теоретико-правовий аналіз підходів до розуміння поняття «судова помилка», дослідження її правової природи.

Виклад основного матеріалу. Професія судді є однією з найбільш складних юридичних професій. У його діяльності реалізується значна кількість спеціальних якостей і навиків особи, які будучи приведеними в систему, органічно входять в структуру особи судді та визначають його творчий потенціал та індивідуальний стиль діяльності. Вона вимагає не тільки задатків, освіти, але і великого життєвого досвіду, цілого ряду професійних навиків та вмінь. Праця судді пов'язана із виконанням особливих владних повноважень та правом і обов'язком застосовувати владу іменем закону. Разом з тим судді не застраховані від суддівських помилок, оскільки робота у сфері правосуддя відноситься до одного з найскладніших видів людської діяльності. Як слушно зазначає М. Гарієвська, усунення судової помилки з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є невід'ємним компонентом судового захисту, без якого конституційна гарантія судового захисту прав була б неповною [1, с. 72].

А.В. Лопатін зазначає, що судова помилка унеможливує досягнення завдань цивільного судочинства, що визначені у ст. 1 ЦПК України, а рішення суду, що постановлено із судовими помилками, не може мати характеристики законного, обґрунтованого та своєчасного. На його думку, судову помилку слід розуміти як процесуальне явище, що є результатом діяльності суду та має процесуальне закріплення в акті суду, зумовлює недосягнення мети цивільного судочинства і підлягає усуненню в порядку, встановленому в законі [4, с. 124-125].

© Резворович К.Р., 2019

Л.М. Ніколенко судову помилку розглядає як відображений у судовому акті результат діяльності судді, який здійснюється у формі діяння нерегламентованого процесуальними та матеріальними нормами, наслідками якого стає порушення прав та законних інтересів [8, с. 177].

Під судовою помилкою Н.М. Кушнір розуміє неправомірну дію (бездіяльність) уповноваженого суб'єкта (судді), вчинену незалежно від його вини, відображену в конкретному процесуальному документі, яка порушує норми процесуального і (або) матеріального права, спричиняє недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства, в результаті якої конкретне судове рішення може бути скасоване чи змінене як вищестоящою судовою інстанцією, так і судом першої інстанції [3, с. 74].

Разом з тим слід враховувати, що правосуддя - настільки складна сфера людської діяльності, що нерідко винність у суддівській помилці є умовною. В умовах змагального процесу, коли на сторонах лежить обов'язок довести наявність або відсутність в них суб'єктивного матеріального права, від судді вимагаються значні зусилля для досягнення цілей судочинства, як-то: законність і обґрунтованість рішення, якщо якась із сторін проявляє пасивність при виконанні своїх процесуальних обов'язків, розуміти нові співвідношення процесуальних можливостей та обов'язків сторін. У цьому випадку потрібно максимально дотримуватися встановленої законом процедури вирішення справи, де передбачається активність суду в змагальному процесі. Крім цього необхідно знайти правильне вирішення колізії (взаємодії) принципів процесу, таких як диспозитивність і змагальність, з одного боку, і законність, з іншого боку.

Судова помилка – це насамперед невідповідна меті та завданням правосуддя діяльність судді або наслідки такої діяльності. Специфіка мети правосуддя полягає в тому, що вона нормативно встановлена і підлягає реалізації при розгляді та вирішенні конкретних справ. Невиконання вказівок закону, що встановлює мету, є неправомірним та може слугувати підставою для застосування відповідних процесуальних санкцій [8, с.175]. Для характеристики судових помилок характерні різні способи порушення, а також мотиви, якими при цьому керувався суддя. Однак така помилка буде завжди об'єктивно-протиправною, оскільки є результатом, який не відповідає юридичним нормам, ущемляє суб'єктивні права тієї чи іншої сторони процесу і не узгоджується з покладеними на посадових осіб обов'язками здійснення правосуддя. З формально-юридичного боку судові помилки незалежно від провини суб'єктів і наслідків їх здійснення мають бути віднесені до неправомірних, протиправних дій. Об'єктивна протиправність – істотна риса аналізованого поняття.

Б.В. Мороз, Г.З. Лазько підкреслюють, що виконання професійних обов'язків потребує від суддів значних здібностей і творчих можливостей, емоційно-вольових та інтелектуальних якостей високого рівня, правильного відношення до інших, а також до себе і своїх обов'язків [7, с. 58].

На думку Н.М. Кушнір, до причин судових помилок слід віднести: недостатній рівень навчання та професійної підготовки суддів; відсутність відповідних моральних якостей у суддів; недостатнє знання норм матеріального і процесуального права; недобросовісність, поверхневе, недбале і формальне відношення суддів до виконання своїх повноважень; невміння правильно організувати свою роботу; неухвалене оформлення процесуальних документів; відсутність досвіду роботи; ігнорування роз'яснень вищих судових органів держави по застосуванню законодавства; суб'єктивні погляди, симпатії та антипатії судді; низький рівень дисципліни суддів; упередженість суду; порушення встановлених законом процесуальних строків та ін. [3, с.78].

Суб'єктом виступає суд, а процесуальним проявом судової помилки виступає рішення (ухвала). Крім того, слід не виключати серед підстав допущення судових помилок кваліфікацію конкретного судді, його моральні позиції та рівень правової культури [4, с. 126].

Суддівська помилка по цивільній справі може вважатися процесуальним правопорушенням (так як завдання і цілі судочинства сформульовані у нормах процесуального права) і в якості такої може вважатися лише при наявності провини (вини) судді. Якщо завдання і цілі цивільного судочинства не були досягнуті через причини, які від суддів не залежали, неправильний розгляд та вирішення справи неможна розцінювати як суддівську помилку. Суддівська помилка може бути допущена і з необережності, коли суддя не передбачає, але за обставинами справи повинен передбачити настання цих несприятливих наслідків. Суддя може і передбачати ці наслідки, але легковажно розраховує на їх запобігання. Таких суддівських помилок найбільше.

В контексті досліджуваної тематики доцільно також розглянути питання контролю суду першої інстанції за своїми підсумковими актами, такими як рішення суду. Сюди можна віднести виправлення явних помилок суду, пов'язаних із неповнотою і неточністю рішення суду. Зазначені недоліки можуть виправлятися тим судом, який ухвалив дане рішення, шляхом:

- виправлення описок та арифметичних помилок;
- ухвалення додаткового рішення.

До процесуальних дій суду із самоконтролю слід також віднести: скасування судового наказу (статті 105, 105-1 ЦПК); скасування заочного рішення (ст. 232 ЦПК); скасування рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами (ст. 365 ЦПК).

Як зазначає Д. Луспенник, потреба в контролі суду першої інстанції за власними процесуальними діями та ухваленими судовими актами існує не тому, що апеляційний чи касаційний перегляди судових рішень не завжди є ефективними чи своєчасними. Законодавець надає таку можливість саме суду першої інстанції, тому що, по-перше, щорічна судова статистика свідчить про те, що оскаржуються до вищих судових інстанцій не більше 3–5 % ухвалених судами першої інстанції судових рішень, а по-друге, ці вертикальні перегляди судових рішень здійснюються переважно після закінчення провадження у справі в суді першої інстанції, тобто після певного проміжку часу, коли була допущена суддівська помилка і для її усунення доводиться застосовувати інші механізми, які для учасників процесу можуть бути значно затратними: зупинення виконання рішення до розгляду скарги (ст. 328 ЦПК), поворот виконаного рішення (ст. 380 ЦПК), які, до того ж, не завжди можуть усунути наслідки суддівських помилок [5, с.59].

Надання можливості суду усувати допущені ним прорахунки за власною ініціативою викликано прагненням оперативно ліквідувати різні неправильності в процесуальній діяльності або зовнішні недоліки в рішеннях. При цьому, якщо для подання заяви достатньо, щоб помилка існувала лише імовірно (особа повинна вказати, в чому полягає, на її думку, неправильність рішення і необов'язково, щоб така вказівка відповідала дійсності), то для порушення судом за власною ініціативою дій по виправленню помилок останні повинні реально існувати. Інакше суду нічого буде усувати. Дане положення визначає особливу результативність цього засобу боротьби з допущеними неправильностями [2, с.41].

Від того, наскільки правильно суди застосовуватимуть надані їм нормами ЦПК контрольні функції щодо своїх процесуальних дій та судових актів (самоконтроль), зрозуміють їх призначення, межі дії та механізм реалізації, залежить значне покращання роботи судів першої інстанції, їх ефективність для виконання завдання цивільного судочинства та ухвалення законних і обґрунтованих судових рішень, від чого залежить авторитет судової гілки влади, а також зменшить навантаження на суди вищих інстанцій [6, с. 60].

М. Гарієвська, досліджуючи зазначене питання, підкреслює, що дискреційні повноваження суду першої інстанції у разі усунення недоліків рішення судом, який його ухвалив, повинні, по-перше, бути передбачені законом; по-друге, використовуються для усунення очевидних помилок при відсутності провини суду в їх вчиненні; по-третє, помилки виправляються тим же судом, який їх допустив; по-четверте, здійснюються після ухвалення рішення, але до розгляду справи вишестоящим судом і мають пріоритет перед таким розглядом [1, с.75].

Висновки. Таким чином, наявність судової помилки шляхом ухвалення незаконних, необґрунтованих і несправедливих судових рішень значно ускладнює реалізацію права особи на судовий захист в цивільному судочинстві. Оскільки сутність судових помилок включає як правові, так і процесуальні компоненти, заходи недопущення судових помилок повинні мати комплексний характер.

Бібліографічні посилання

1. Гарієвська М.Б. Дискреційні повноваження суду щодо усунення недоліків ухваленого ним рішення. *Приватне право і підприємництво*. 2013. Вип. 12. С. 72-75.
2. Зайцев И. М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе. Саратов, 1985. 136 с.
3. Кушнір Н.М. Причины та умови виникнення судових помилок (на матеріалах справ судів першої інстанції). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 550. С.74-79.
4. Лопатін А.В. Судові помилки у цивільному судочинстві: постановка проблеми. *Молодий вчений*. 2015. №4. Ч. 2. С. 124-127.
5. Луспенник Д.Д. Самоконтроль суду першої інстанції у цивільному процесі: правова регламентація та потреба удосконалення та розширення. *Судова апеляція*. 2009. №3. С.58-66.

6. Лупеник Д.Д. Самоконтроль суду першої інстанції у цивільному процесі: проблемні питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. №5. С.51-62.

7. Мороз Б.В., Лазько Г.З. Особливості формування поняття судової помилки. *Право і суспільство*. 2016. №2. Ч. 3. С.56-61.

8. Ніколенко Л.М. Поняття та ознаки судових помилок, які є підставою перегляду судових актів у господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С. 175-178.

Надійшла до редакції 19.02.2019

SUMMARY

Rezvorovich K.R. Legal nature of judicial error in civil procedure. In the scientific article the theoretical aspects of legal nature of judicial error in civil procedure are explored. The reasons of existence of judicial errors are certain and analysed.

Work of judge is related to implementation of the special imperious plenary powers, and also right and duty to apply power by the name of law. At the same time judges are not insured from judge errors, as work in the field of justice behaves to one of the most difficult types of human activity. Removal of judicial error with the purpose of defence of broken, unrecognized or contested rights, freedoms or interests of physical persons, rights and interests of legal entities, interests of the state is the inalienable component of judicial defence without which the constitutional guarantee of judicial defence of rights would be incomplete.

It is marked, that it is necessary to understand a judicial error as the judicial phenomenon, subsequent upon activity of court and having the judicial fixing in the act of court, predetermining no achievement of purpose of the civil legal proceeding and subject to the removal in the order set in a law.

Non-fulfillment of pointing of law is illegal and can serve as foundation for application of the proper judicial approvals. Different methods of violation, and also reasons which a judge followed here, matter for description of judicial errors.

It is necessary to take to the causes of judicial errors: insufficient level of teaching and professional preparation of judges; absence of the proper moral qualities at judges; insufficient knowledge of norms of material and judicial law; lack of conscientiousness, relation of superficial judges, careless and formal to implementation of the plenary powers; inability to organize the work correctly; inattentive processing of judicial documents; absence of experience; ignoring of elucidations of higher judicial bodies of the state after application of legislation; subjective looks, liking and antipathies of judge; low level of discipline of judges; prejudice of court; violation of the judicial terms.

As essence of judicial errors includes components both legal, and judicial, measures on non-admission of judicial errors must have a complex character.

Keywords: *judicial error, civil procedure, causes of judicial errors.*

УДК 349.3

Можечук Л.В. ©

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-102-106

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджено сучасну систему пенсійного забезпечення України, зокрема, стан пенсійної системи України, її структуру та чинники, які впливають на її функціонування.

Ключові слова: *пенсійне забезпечення, система пенсійного забезпечення, солідарна система, накопичувальна система, недержавне пенсійне забезпечення, демографічні, політичні, соціальні, психологічні, глобалізаційні чинники, макроекономічний стан, «мінізація виплат», пенсійна реформа.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів соціальної політики кожної держави в умовах розвитку ринкових відносин є удосконалення системи соціального забезпечення населення. В Україні на сьогоднішній день відбувся перший етап пенсійної реформи, проте питання функціонування пенсійної системи є наразі досить

© Можечук Л.В., 2019